

Äldreomsorgsförsäkring ger tryggare ålderdom

Svenska Dagbladet

Den 17 mars 1998

Den som blir äldre och är i behov av vård löper i dag två risker. Den ena är att ekonomin raseras. Den andra är att omsorgen inte håller måttet. Båda dessa risker kommer att öka i framtiden eftersom kostnaderna för äldreomsorgen ökar kraftigt de närmaste decennierna. Ändå tillåts inte människor att trygga sin ålderdom genom att t ex spara eller försäkra sig. I en ny ESO-rapport Kommuner Kan! Kanske! som behandlar en rad kommunala välfärdsfrågor föreslås nu en väg till ökad trygghet för äldre som inte äventyrar principen om lika god vård för alla. Välfärdssystemen i Sverige och de flesta länder bygger på en försäkringsprincip där större delen av ett inkomstbortfall, eller en vårdkostnad, ersätts. Den som vill ha större trygghet än vad de offentliga systemen erbjuder får teckna en frivillig försäkring, t ex för tandvårdskostnader eller ett tillägg till sjukpenning.

Äldreomsorgen avviker däremot helt från de välfärdsprinciper som gäller i övrigt. Där tillämpas i stället en extrem grundtrygghetsprincip som tvingar de flesta som kräver mer långvarig vård till fattigdom. Alla möjligheter till kompletterande försäkringar har effektivt undanröjts. Detta är en följd av att avgifter för vård och boende inom äldreomsorgen är höga och trappas upp i takt med inkomsten, samtidigt som bostadsbidraget trappas ner i takt med ökad inkomst. Avgifterna kan bli så höga som 30 000 till 40 000 kronor i månaden för den som tjänar riktigt mycket. Men för de flesta innebär avgiftssättningen att inkomsten helt enkelt konfiskeras. Kvar blir en liten fickpeng på 1 300 kronor per månad som skall räcka till allt personligt.

Tvingas från hus och hem

Också besparingarna räknas in. Grundregeln för bostadstillägget, och i de flesta kommuner även för beräkningen av äldreomsorgsavgiften, är att 5 procent av besparingarna upp till 75 000 kronor räknas som inkomst för ensamstående och 120 000 för gifta. Därutöver antas avkastningen vara 15 procent. Regeringen ville också att fritidsfastigheter skulle räknas som besparing men backade inför proteststormen. Eftersom inkomsterna och besparingarna konfiskeras blir det ofta problem för maken som bor kvar hemma. Denne skall då plötsligt svara för hela boendekostnaden själv. Det är inte ovanligt att hemmaboende make tvingas från hus och hem trots att detta strider mot lagen. Enligt socialtjänstlagen skall kommunerna sätta vårdavgifterna så att hemmavarande make kan bo kvar i den gamla bostaden. Även när kommunerna gör detta får den som blir kvar i hemmet emellertid en tyngre ekonomisk börda att bära och pressas ofta ner till socialbidragsnivån.

Att med en sådan avgiftssättning spara till ett liv över fattigstrecket inom äldreomsorgen ter sig ganska meningslöst. Risker att förlora allt gör att många torde frestas att gömma undan sina inkomster och besparingar, t ex genom att skänka dem till barnen. Detta för emellertid med sig nya trygghetsproblem. Den som en gång har skänkt bort sina besparingar är inte fri. Och hur rättvist är ett system som uppmuntrar att människor skänker besparingarna till barnen för att slippa betala för sin äldreomsorg?

Omöjligt att försäkra sig

Det mest anmärkningsvärda är att det är omöjligt att försäkra sig mot de höga äldreomsorgsavgifterna. En kompletterande försäkring som täcker en del av vårdavgiften blir meningslös för den enskilde, eftersom kommunen räknar in försäkringsersättningen i inkomsten och höjer avgiften i motsvarande mån. Även om en kommun skulle lova att inte räkna in försäkringsutbetalningar i inkomstunderlaget är detta ett alltför osäkert löfte för att någon skall våga teckna en mer omfattande försäkring som skall göra utfästelser 10 eller 20 år framåt.

Det finns anledning att tro att kommunerna på sikt kommer att skärpa avgiftssättningen ännu mer. Enligt vår kalkyl beräknas äldre- och handikappomsorgens kostnader under de närmaste 30 åren öka med 60 procent till följd av att andelen äldre ökar. Särskilt stora ökningar förutses under åren 2020 - 2030 när fyrtiotalisterna behöver äldreomsorg. Till det kommer att det inom sjukvården uppstår kostnadsökningar av samma storleksordning vilket ökar trycket på den offentliga sektorn som helhet. Visserligen kommer framtidens pensionärer att ha högre inkomster vilket gör att de också kan betala högre avgifter. Enligt min kalkyl kan detta emellertid enbart finansiera en bråkdel av de framtida kostnadsökningarna. Risken finns dessutom att framtidens pensionärer går i pension tidigare just därför att de har en bättre ekonomi. De senaste siffrorna från SCB tyder också på att livslängden ökar snabbare än vad man tidigare trott, och att födelsetalen har minskat. Verkligheten kan därför bli kärvare än vad kalkylen visar.

Under de senaste åren har delar av äldreomsorgen skurits ned ordentligt. Hemtjänsten i Stockholm har t ex minskat med 42 procent. Om de framtida behovsökningarna skulle mötas med neddragningar i utgifter per äldre inom omsorgen, skulle det motsvara en neddragning ungefär 3 gånger så stor som den som skett under 1990-talet. Det skulle då inte räcka med att avskaffa hemtjänsten helt och hållet, utan därtill skulle krävas väsentliga neddragningar i personaltätheten vid sjukhem och andra former av äldreboende. Det skulle också innebära att kvaliteten inom äldreomsorgen hotas än mer än i dag. Till kvaliteten hör inte minst tillgängligheten. Skall det vara så att en 104-åring nekas plats när barnen i 70-årsåldern inte orkar längre? Till kvalitet hör också möjligheten att välja en äldreomsorg som passar. Den ransonerade tillgången gör det till exempel väldigt svårt att välja att komma in på samma äldreboende som ens vänner och bekanta.

Dags för nya lösningar

Det är nu hög tid att bygga nya lösningar som förebygger dessa problem för en lång tid framåt. I ESO-rapporten föreslås en kompletterande äldreomsorgsförsäkring som staten, eller enskilda kommuner, skulle kunna ta fram i samarbete med försäkringsbolagen. Poängen med en sådan försäkring är att den ger den enskilde större skydd mot höga kommunala avgifter, och större valfrihet, utan att för den sakens skull göra vårdkvaliteten beroende av betalningsförmågan.

För kunden blir en sådan kompletterande försäkring enkel. Kunden betalar fortlöpande en frivillig försäkringspremie. Om kunden har behov av äldreomsorg får kunden ersättningar som kommunen inte får räkna in i inkomsten vid beräkning av äldreomsorgsavgiften. Försäkringsbolaget kommer sannolikt att definiera kriterier för vårdbehov i linje med de internationellt använda principerna för bedömning av vårdbehov. Om en kund flyttar till en

kommun som inte har motsvarande arrangemang innan omsorgsbehovet uppstår, så betalas värdet av försäkringen ut.

Mellan försäkringsbolaget och kommunen eller staten sluts samtidigt ett civilrättsligt bindande avtal där försäkringsbolag och en kommun kommer överens om att de försäkringsersättningar som bolagen betalar till människor som bor i kommunen inte räknas in i inkomsten vid avgiftssättningen. I gengäld får kommunen en del av premieintäkterna, vilket bidrar till äldreomsorgens finansiering. Därtill måste försäkringsbolagen och kommunen komma överens om vad som händer om kommunen ändrar avgiftssättningen kraftigt, eller om staten ändrar spelreglerna, eller omsorgskostnaderna av andra skäl ändras kraftigt. Med tillgång till sådana kompletterande försäkringar blir också de olika och godtyckliga avgifter som kommuner tar ut mindre besvärande för den enskilde. Det finns i dag en påtaglig risk att kommunernas självstyre ytterligare begränsas genom att staten reglerar äldreomsorgsavgifterna. Kompletterande försäkringar skyddar i stället den enskilde från ekonomiskt haveri till följd av höga avgifter, och minskar därför behovet av statliga ingrepp.

Samtidigt bör ett äldrepeningsystem införas som ger äldre större möjligheter att själva få välja utförare av äldreomsorgen. Dessa utförare är garanterade en äldrepening som kommunen betalar. I Österrike finns t ex ett sådant system där kommunen fastställer vårdbehovet enligt sju nivåer, vilka sedan ger rätt till motsvarande vårdersättning. Att kommunen fastställer vårdbehovet förhindrar att vårdkostnaderna skenar iväg. Med en sådan uppläggning skulle naturligt följa en helt annan valfrihet i äldreomsorgen. Det skulle bli möjligt för äldre att kunna dela äldreomsorg med sin make, eller med vänner och bekanta i en boendeform som motsvarar deras önskemål.

Författare: Stefan Fölster

Bildtext: Stefan Fölster docent, Industriens utredningsinstitut

©Svenska Dagbladet eller artikelförfattaren.